

KIBRIS'TAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GÖÇLERİN KIBRIS TÜRK BASININA YANSIMALARI (1923-1938)

Fahriye Emgili*

Özet

Lozan Barış Antlaşması'yla Kıbrıs üzerindeki İngiliz egemenliği Türkiye tarafından resmen tanınmıştır. Ayrıca Lozan'ın 19. ve 20. maddeleri vatandaşlık konusuna da açıklık getirerek, Türk vatandaşlığında kalmak isteyenlerin iki yıl içinde adayı terk etmesini öngörmüştür. İşte bu maddelere dayanarak Kıbrıs Türkleri arasında 1923 sonrası başlayan Türkiye'ye göç hareketi, 1938 yılına kadar sürmüştür. Bu göçü Kıbrıs Türk basınının önde gelen gazeteleri Hakikat, Doğru Yol ve Söz gazeteleri -ki bunlar Türkiye'ye yakınlıkları ile biliniyorlardı- desteklemişlerdir. Buna karşın Birlik gazetesi ve daha sonra 1935'te yayın hayatına başlayan Ses gazetesi ise göçün aleyhinde tavır almışlardır. Bu çalışmada, Doğru Yol, Söz, Birlik, Hakikat gibi Kıbrıs Türk basınındaki haberlerden yola çıkarak, Kıbrıs Türklerinin Lozan sonrası Ada'da yaşadıkları sıkıntılar ile basının Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya olan göçleri hakkındaki görüşleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıs Türkleri, Türkiye, Lozan Antlaşması, Basın, Göç.

Abstract

English Sovereignty upon Cyprus was officially recognized by Turkey under the Lausanne Treaty. Moreover, the 19th and 20th acts of the treaty made clear the citizenship issue and for those who decided to have Turkish citizenship were provided leaving the island. On the basis of these acts the migration which started in 1923 lasted till 1938. The prominent newspapers of the Cypriot press "Doğru Yol" and "Söz"- which were known with the closeness to the Turkey - have supported the migration. Inspire of that, the newspapers 'Birlik' and 'Ses' which was published for first time in 1935 took a stand against the migration. In this study based on the news from the Turkish press newspapers such as Hakikat, Doğru Yol, Söz, Birlik, Hakikat, will evaluated the problems of the Cypriot Turks in the island after the Lausanne Peace Treaty and the views about the migration of Turkish Cypriots from the island to the Anatolia.

Keywords: Cyprus, Cypriot Turks, Turkey, Lausanne Peace Agreement, Press, Press, Migration.

---

* Dr. Fahriye Emgili, Mersin Üni., Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, femgili@gmail.com

Kıbrıs, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. 1878'de Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralınması ve I. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin tek taraflı ilhakı ile kaybedilen Ada, (Şanlı 1967: 29) konumu itibarıyla Anadolu'yla olan bağıını her zaman devam ettirmiştir. Lozan Antlaşması ile de Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğu resmen Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiş ve nitekim Ada'daki Türk toplumunun geleceği de Lozan Antlaşması uyarınca şekillenmiştir. Bilindiği üzere Türkiye, 1923 Lozan Antlaşması uyarınca Ada ile ilgili tüm haklarından vazgeçerek, İngiltere'nin Kıbrıs'ı topraklarına fiilî ve hukukî açıdan katmasını kabul etmiştir (Demiryürek 2002: 47).

Lozan Antlaşması, Ada'nın Türkiye ile olan bağlarını resmî olarak kesmiş olmakla birlikte, Kıbrıs Türklerinden iki yıl içinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmek isteyenlere, bu hakkı tanımıştır. Böylece, Kıbrıs Türkleri, Antlaşma'nın kendilerine tanıdığı seçme hakkını kullanarak Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır (Doğru Yol 21 Haziran 1926, No: 310, s.2). Bu göç hareketi, kitlesel olmamakla birlikte 1938'li yıllara kadar devam etmiştir. Özellikle, Lozan Antlaşması'nı izleyen iki yıl süresince -1924-1926 yılları arasında- Türkiye'nin, Kıbrıs'tan göçü desteklediği ve engel olmadığı söylenebilir (Gürel 1984:186; Çakmak 2008:211).

Ada Türklerinin Lozan Antlaşması sonrası değişen hukukî statüleriyle birlikte Kıbrıs'tan Türkiye'ye göçleri, 1923-1938 yılları arasında belirli dönemlerde, Kıbrıs Türk basınının gündeminde yer almış ve tartışmalara konu olmuştur.

Dolayısıyla da bu çalışmanın konusunu Lozan sonrası Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya yönelik göçleri ile ilgili meselelerin Kıbrıs Türk kamuoyuna yansımaları oluşturdu. Bu amaçla Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye olan göçleri, Kıbrıs Türk basınında yer aldıkları ölçüde Kıbrıs Türk halkını göçe yönlendirmek isteyen ve Ada'da kalmaya çağırarak göç karşıtı bir kamuoyu oluşturmaya çalışan gazetelerin haberleri doğrultusunda işlenmiştir.

Bu dönemde Kıbrıs Türk basını, göç ve göçmen meselesi ile ilgili bir kamuoyu oluşturma işlevini göstermesi açısından önemli olmuştur. Özellikle Kıbrıs'tan göçün meydana geldiği 1925-1926 yıllarındaki gazete haberlerinde, göç meselesi geniş yer bulmuş göçün daha sonraki yıllarda meydana geliş seyrine göre de göç meselesine dair yorumlar, tepkiler ve düşünceler, Kıbrıs Türk kamuoyu ile paylaşılmıştır. Çalışmada, Kıbrıs Türklerinin İngiliz yönetimi altında yaşadıkları tüm sıkıntıların ele alınmasından öte Lozan sonrası Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye göçü işlenmiştir.

Kıbrıs Türk yazılı basınından *Birlik*, ¹ *Doğru Yol*, ² *Hakikat*, ³ *Söz*⁴ ve *Ses*⁵ gazetelerinin Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye göçü meselesini ele alış biçimle-

¹ 4 Aralık 1924'te yayına başlayan gazetenin imtiyaz sahibi Hacı Bulgurzade Hulusi'dir. Cumartesi günleri çıkarılan gazetenin yayımına 1930'da son verilmiştir.

² 8 Eylül 1919'da haftalık olarak yayın hayatına başlamıştır. Sahibi ve başyazarı dava vekili

ri ve Kıbrıs Türk kamuoyunu yönlendirme işlevini tespit etmek amaçlanmıştır.

Kıbrıs Türk basınında⁶ Lozan sonrası Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç meselesi hakkında çok fazla inceleme yapılmaması, Kıbrıs'tan göçleri ele alan az sayıdaki araştırmanın da ağırlıklı olarak Kıbrıs Türklerinin göç sebeplerini ve Türkiye'de iskân süreçlerini ele alması (Demiryürek 2003: 90-93; Öksüz 1999: 35-38; Çakmak 2008: 201-223, Demiryürek 2002: 46-49), Kıbrıs Türk basınında Lozan sonrası Türkiye'ye göç meselesinin incelenmesinde etkili olmuştur.

Kıbrıs Türk Kamuoyunda Göçler Meselesi

Kıbrıs Türklerinin Lozan Antlaşması sonrası göç meselesinin Kıbrıs Türk basınına yansımaları ele almadan önce, Lozan Antlaşması'nda Ada Türklerini ilgilendiren hukukî hükümlere değinilmelidir. Türkiye, Lozan'da, Kıbrıs'ın 1914'teki İngiliz ilhakını tanımıştır. Bu antlaşma ile Türkiye, Kıbrıs üzerindeki bütün hukukî haklarını kaybetmiş, Ada İngiltere'nin toprağı haline gelmiştir (Kocabaş 1988: 164). Ada'da yaşayan Türklerin hukukî durumu Lozan Antlaşması'nın 16. 20. ve 21. Maddeleri ile belirlenmiştir:

"Madde 16- Türkiye işbu Antlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup yine bu Antlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda -ki bu toprak ve Adaların geleceğı ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar. İşbu maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz.

Madde 20- Türkiye, Britanya Hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir." (Meray 1972; 128, Soysal 2000: 99-100; Şanlı 1967: 30-33, Alaysa 1977: 116)

Ahmet Râşit İken, sorumlu müdürü ise Mehmet Remzi (Okan) olmuştur. Cuma günleri edebî, fennî, siyasî, içtimaî Türk gazetesi olarak yayınlanmıştır. Bu gazete, 9 Eylül 1920'de kapansa da altı ay sonra, 28 Şubat 1921'de yeniden yayımlanmıştır. 1926'ya dek yayımı sürdüren Ahmet Râşit'in, Lozan Antlaşması ile Türk uyruğuna geçme hakkını kullanarak Türkiye'ye göç fikriyle ve kendi arzusu ile gazeteyi kapatmıştır (Özoran 1966:471).

³ 18 Eylül 1920'de yayınlanmaya başlamıştır. Sahibi Derviş Ali Remmal, sorumlu müdürü ise Mehmet Fikri'dir. Gazete, on iki veya on beş yıl yayınlanmıştır. Gazete Arap harfleriyle ve Latin harfleriyle yayın yapmıştır. Gazete Ada'dan Türkiye'ye göç edilmesini savunmuştur.

⁴ Mehmet Remzi'nin (Okan) yayınladığı bu gazetenin yayına başlayış tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Gazetenin ilk yayın tarihi, 8 Eylül 1918 veya 1920'lerdir. Haftalık olarak yayınlanmıştır. Söz gazetesi Mehmet Remzi Okan'ın ölümüyle, 22 Ocak 1922'de yayına ara vermiş ve 5 Mart 1934'te yeniden yayın hayatına başlamıştır. Bu tarihten itibaren gazetenin sahibi Remzi Okan'ın kızlarından Vedia Remzi Okan'dır (Özoran 1965:575).

⁵ Haftada bir defa yayınlanmak üzere ilk sayısı, 29 Nisan 1935'te çıkmıştır.

⁶ Kıbrıs Türk basını konusundaki çalışmalar için bkz. (Demiryürek 2004:135-182; Meral Demiryürek 2010; Özoran 1973:910-951; <http://www.youblisher.com/p/4740-Ahmet-An-KIBRIS-TURK-TOPLUMUNDA-ILK-KULUPLER/> (Erişim 5 Şubat 2012).

Lozan Antlaşması'nın imzalanması Kıbrıs Türkleri arasında sevinçle karşılanmıştı (Hakikat 4 Ağustos 1923, No: 146:1);⁷ ancak, bu antlaşma Kıbrıs Türklerinin isteklerini karşılamaktan uzaktı. Onlara göre kendi dertlerine çare bulunamamıştır (Hakikat 6 Teşrin-i Evvel 1923, No: 154:1). Ne var ki, Millî Mücadele başarıya ulaştıktan sonra ve Cumhuriyetin ilanından sonra da Kıbrıs Türk toplumu Türkiye'deki gelişmelere ilgisiz kalmamıştır.⁸ Kıbrıs Türkleri, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ideolojisi olan Kemalist Türk milliyetçiliğini ve Atatürk devrimlerini hızla benimseyerek modern ve çağdaş bir toplum olma yolunda yoğun bir mücadeleye girişmişlerdir (M. Demiryürek 2003:61-76).

Öte yandan, Lozan Antlaşması ile İngiliz yönetimi altına giren Kıbrıs Türkleri, antlaşma uyarınca seçme haklarını kullanarak Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti uyuşuna geçmiş olup Türkiye'ye göç etmeyenlere İngiliz yönetimi tarafından Ada'dan ayrılmaları yönünde çeşitli baskılar uygulamıştır.

Türkiye Konsolosluğu, Kasım 1925 tarihinde verdiği gazete ilanı ile Kıbrıs Türklerine ne zamana kadar göç edebileceklerini duyurmuştur:⁹ *"Lozan Muahedesi gereğince hakk-ı hıyarını kullanarak Türkiye'ye hicret etmek üzere mürur tezkeresi alanlardan 12 ay ya da daha az müddet Kıbrıs'ta kalmayı arzu edenlerle Kıbrıs'ta ikamet eden ve muntazam pasaporta sahip olan bütün Türkiye tebaasının şehbenderliğe müracaatla tabiiyet âlem ve haberi almaları lüzumu."* (Hakikat 23 Teşrin-i sânî 1925, No: 257: 4)

Kıbrıslı Türkler, Türkiye'ye göç için Türkiye Cumhuriyeti'nin Larnaka'da, 1925'te açılmış olan Türk konsolosluğuna bir dilekçe ile müracaat etmeye başlamışlardı. Göç etme amacıyla başvuranlar yalnız Kıbrıs doğumlu olup Türkiye vatandaşlığına geçmek isteyenler değil, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler de İngiliz vatandaşlığı ya da Türkiye'ye göç seçeneği ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu sebeple onlar da konsolosluka müracaat etmişlerdi. Göç başvurusunda bulunanlara Konsoloslukta *"Kıbrıs'tan Türkiye'ye hicret edenlere mahsus mürur tezkeresi"* hazırlanmıştır. Bu tezkerede göç etmek isteyen kişi veya ailenin resmi ve ilgililerin resmi yer almıştır (Demiryürek

⁷ Lozan Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Mağusa'da Kışla meydanında yapılan kutlamada, Dava Vekili Mithat Bey bir konuşma yaparak, Türkiye'deki millî hareketin aşamalarını anlatmıştır; Türkler, çok önemli ve şerefli bir barış antlaşması imzalamış olmasına rağmen, Kıbrıs'taki İslâm ahâlisinin mağdur edildiğini ve bu mağduriyetin doğal olduğunu ve Kıbrıslı Türklerinin görevlerinin varlıklarını korumak olduğunu ifade etmiştir.

⁸ Meselâ, *Söz* gazetesi Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce, Ankara'daki hareketin nasıl bir devrime yön vereceğini Kıbrıs Türk kamuoyu ile şu sözlerle paylaşmıştır: *"Türk milleti hayat ve hürriyetinin müdafii ve muhafızı, bilfiil kendisi olacağını hakiki mümessili vasıtasıyla bildirmiş bulunuyor. Bu Türkiye Cumhuriyetinin ilanı demektir"* (*Söz* 20 Ekim 1923, No: 148: 1).

⁹ 25 Haziran 1926 tarihli aynı ilan; Kıbrıs Türklerinin hakk-ı hıyar süresinin 6 Ağustos 1926'da hitam bulacağını ve bu tarihten sonra yapılan başvuruların dikkate alınmayacağı şeklindeki bilgi, Hakikat gazetesi aracılığıyla halka duyurulmuştur (*Hakikat* 19 Temmuz 1926, No: 284:5).

2003:90). Kıbrıslı Türklerin göçü beraberinde onlara belirli bir maddî külfeti yüklemişti. Göçmenler, paralarını, Türk Konsolosluğu'na yaptıkları göç başvurusunda, göç evrakları için harcamışlar ve bu da onları zor duruma düşürmüştür (Hakikat 8 Eylül 1923, No:151: 1).

Kıbrıs'tan Türkiye'ye Türk göçünün düzenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesinde önemli rolü olan Türk Konsolosluğu,¹⁰ Ada'da 10 Temmuz 1925 tarihinde açılmış (Çakmak 2008:211)¹¹ ve ilk konsolos olarak da Ali Asaf Güvenir atanmıştır (Demiryürek 2004: 149-153).

Kıbrıs Türklerinin göçünün basında tartışıldığı bu dönemde Türkiye ile Kıbrıs Türk halkı arasındaki ilişkilerde Türk konsolosluğu önemli bir yer teşkil etmiştir. Türkiye'nin Ada'daki temsilcisi olan Türk Konsolosu, Kıbrıs Türk halkının yönelişini izleyerek yakından desteklemiştir (Gürel 1984: 184). Meselâ, Cumhuriyetin kurulmasından sonra Kıbrıs Türkleri her sene 29 Ekim'de Cumhuriyet Bayramını Türk Konsolosu ile birlikte kutlamayı sürdürmüşlerdir (M. Demiryürek 2010:73,117).

Cumhuriyetin ilanının ardından Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından uygulamaya konulan devrim Kıbrıs Türk halkı arasında da kabul görmüş¹² ve Kıbrıs Türk halkının büyük bir kısmı da Atatürk devrimlerini benimsemiştir (Alaysa 1964: 46). Bu davranışı "...millî şuur ve Anavatan'a sonsuz bağlılık ile izah edilebilir" şeklinde açıklamaktadır. Göç, seçme hakkının sona ereceği 1926 yılında hızla artmıştı. Özellikle de Akdeniz bölgesi-

---

¹⁰ Kıbrıs'a Türk Konsoloslu olarak tayin olan Asaf Bey ile ilgili gelişmeler, Kıbrıs Türk basını aracılığıyla kamuoyu ile paylaşılmıştır. *Hakikat* gazetesi, "Şehbenderimiz Geliyor" şeklinde verdiği haberde, Kıbrıs Konsolosluğu'na Moskova Konsolosu Asaf Bey'in atandığını ve Konsolos'un Kıbrıs'a geleceğini belirtmiştir (*Hakikat* 11 Mayıs 1925, No: 234: 4). Nihayetinde de Konsolos Asaf Bey, 24 Haziran 1924 tarihinde Larnaka'ya gelerek Kıbrıs'a çıkmıştır (*Hakikat* "Lisan-aşına Şehbenderimiz Geldi", 29 Haziran 1925, No: 240: 1-4).

¹¹ Kıbrıs'a 24 Haziran 1925 tarihinde gelen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Kıbrıs konsolosu Asaf Bey, buradan Lefkoşa'ya gitmiştir. Konsoloshaneyi kurmak için uygun bir bina araştıran Asaf Bey, Tüccar Mehmet Arif Efendi'nin Hisar altındaki konağını konsolosluk binası olarak yıllık 100 liraya kiralamıştır. (Bkz. *Birlik* "Şehbenderimiz Lefkoşa'da", 3 Temmuz 1925: 2) ve (*Birlik* 17 Temmuz 1925: 2) (Demiryürek 2004:152) Kıbrıs Türkleri için önemli bir duruma gelen Ada'daki Türk Konsolosluğu, 1927 Temmuz'undan sonra bir yıl kapalı kalmış ve 1928 yazında yeniden açılmıştır. Türk Konsolosluğu'nun Atatürk devrimlerinin Ada'da güçlenmesinde önemli bir etkisi olmuştur. Meselâ, Cumhuriyetin kurulmasından sonra Kıbrıslı Türkler, her yıl 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nı Türk Konsolosu ile birlikte kutlamayı sürdürmüşlerdir. 1927 yılı Temmuz'unda konsolosluğun bir yıl için Türkiye tarafından kapatılması, Kıbrıs Türk kamuoyunu derinden üzmüştür (bkz. M. Demiryürek 2010: 160-162) Özellikle 1930'ların ortalarında Kıbrıs Türk Konsolosu'nun faaliyetlerinden ve Ada'daki varlığından İngiliz yönetimi rahatsız olmuştur (Gürel 1984:186).

¹² Bu dönemde, Kıbrıs Türk basını Kurtuluş Savaşı sırasında olduğu gibi, Kurtuluş Savaşı sonrasında gerçekleştirilen Atatürk Devrimlerini destekleyici yayınlarını sürdürmüştür. Özellikle *Söz* gazetesi bu konuda önemli bir rol oynamıştır. Lozan Antlaşması sonrasında Kıbrıs Türklerinin Anavatan Türkiye'ye göç etmelerini de savunan bu gazete, bir yandan İngiliz sömürge yönetimine karşı Kıbrıs Türk halkının çıkarlarını savunmuş, bir yandan tüm gücüyle Atatürk devrimlerini desteklemiştir (Demiryürek 2004: 153-154)

nin; Antalya, Mersin, Adana gibi şehirleri göçten etkilenmiştir. Kıbrıs mübadeleye tabi olmamasına rağmen, Ada'dan Türkiye'ye 20 bin Kıbrıs Türkü göç etmeyi istemiştir. Türkiye tarafından bu göçmenlerin Adana, Mersin, Antalya'da iskân edilmeleri düşünülmüştür (Hakikat 7 Haziran 1926, No: 280: 1). Antlaşmanın, 6 Ağustos 1924'te yürürlüğe girmesi ile iki yıllık sürenin başlaması, göç hareketinin de artmasına sebep olmuştur. Hakikat'te 1925 Ağustos tarihli bir haberde, son hafta içerisinde Mağusa limanından 42 kişilik bir kafilenin göç ederek Mersin'e gittiği haberi yer almıştır (Hakikat 25 Ağustos 1924, No:198: 2).

Meselâ, Söz'de yer alan bir habere göre de, 31 Temmuz 1926'ya kadar seçme hakkını kullananların miktarı, aileleri de dâhil olmak üzere 15 bine ulaşmıştır (Söz 31 Temmuz 1926, No: 249: 1).

Söz gazetesinin göç eden kişi sayısı haberinin yanı sıra İngiliz yönetimince, Türk yetkililerine verilen bilgide; Lozan Antlaşması ile belirlenen süre zarfında, Kıbrıs Türklerinden 9.327 kişinin Türk vatandaşlığını seçtiği ifade edilmiştir. Türk vatandaşlığını 9.327 kişi seçmiş olmasına rağmen, Kıbrıs'taki İngiliz yetkililerin Londra'ya gönderdikleri 1928 tarihli Kıbrıs raporunda, Ada'dan ayrılarak Türkiye'ye göç eden Kıbrıslı Türklerin yaklaşık 5.000 kişi olduğu belirtilmiştir (McHenry 1981: 157).

Kıbrıs'tan Anadolu'ya yaşanan göç hareketi sonucu binlerce Türk'ün Ada'dan ayrılması, diğer taraftan Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'dan kaçan bazı Rum ve Ermenilerin Kıbrıs'a gelip yerleşmeleri, Ada'daki nüfus dengesini Türklerin aleyhine bozmuştur (Hakikat 18 Ağustos 1923, No: 148: 2; Gazioğlu 2000: 192). Başlangıçta Türkiye tarafından kabul edilen bu göç hareketinin, Kıbrıs Türk varlığının korunması ve devamı bakımından yanlış bir siyasete dayandırıldığı da daha sonra anlaşılmıştır (Gazioğlu 2000: 192).

Bu sebeple, Türkiye'ye göçün Kıbrıs'ta Türklüğün yok olması sonucunu doğuracağını tespit eden Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti, göçü engellemeye yönelik olarak bazı önlemler alma yoluna gitmiştir (İsmail 1989: 84). Kıbrıs'tan göçlerin önlenmesi için, basın yoluyla halk uyarılmaya çalışılmıştır (Birlik, 14 Ağustos 1925, No:81:1). Bu amaçla Türk aydınları, *Birlik*, *Ses* Gazetesinde yazmış oldukları yazılar ile Ada'nın Türkler tarafından boşaltılmaması ve tümü ile Rumların eline geçmemesi için çaba sarf etmişlerdir (Ses 29 Nisan 1935, No: 1: 1; Birlik 14 Ağustos 1926, No:128:1; Gazioğlu 2000:192; İsmail vd. 1989: 83).

Lozan Antlaşması sonrası Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye göç etme konusu, Kıbrıs Türk basınında üzerinde durulan ve tartışılan önemli bir konu olmuştur. Göç edip etmemek, ne zaman göç edileceği gibi haber ve yorumların yanı sıra Kıbrıs'taki iktisadî durum ve Türkiye'nin göçmenlere olan tavrı, basında üzerinde tartışılan konular olmuştur.¹³ Öte yandan Kıbrıs

---

¹³ Meselâ, 1924 yılı başlarında Türkiye'de Konya'ya yerleşen Kıbrıslı muhacirlerin burada

Türk basınının, bu belirtilen hususlarda tam, bir birlik içerisinde olmadığı da anlaşılmaktadır (Hakikat 29.09.1924, No: 203: 1).

*Söz, Hakikat*¹⁴, *Birlik, Ses ve Doğru Yol* gazetelerinde Kıbrıslı Türkler ve göçle ilgili haberlerde, özellikle şu hususlar üzerinde durulmuştur:

- Türkler göç etmeli mi, etmemeli mi?
- Göçün sebepleri,
- Anadolu'da göçmenlerin iskânı konusu,
- Türkiye'ye göç edecek Kıbrıslı Türkleri hangi sıkıntıların beklediği vb.

Kıbrıs Türk basınının nabzını tutan *Hakikat* gazetesine göre, elli senelik bir tecrübeye göre, Ada'da bir kitle meydana getirmeye imkân bulunmaktaydı. Bu nedenle de, Türkiye'ye göç etmek fikri, Ada'daki esaretten kurtulmak anlamında savunulmuştur: "*Bizim kanaatimize göre bu memlekette İslâm unsuru için rakip düşman tarafından iki imkân bırakılmıştır. Birincisi burada kalıp kahrolmuş aşağılanmış olarak yaşamak. İkincisi de hicret etmek. İşte hamiyetsiz ve kimsesiz kalan dünkü reaya, bugünkü millet-i haki-menin hedefi olmakta olan din kardaşlarımız bu sebepten dolayı ikinciye tercih ettiler. Bu, hiç şüphe yoktur ki binlerce milletdaşımıza yakın bir zamanda esaretten kurtulma imkânı hazırlayacak ve halkın bu vaziyeti karşısında kayıtsız hareket eden muhteremler hakkında milletten çıkacak söz bir kelime-i teminden başka bir şey olmayacaktır.*" (Hakikat 27 Temmuz 1925, No: 244:1).

Kimi zaman Kıbrıs Türk basınından bir gazete, göçü teşvik eden haberlere yer verirken bir diğeri göçmenlerin Türkiye'de karşı karşıya kaldığı sıkıntıları haber yaparak Kıbrıs Türklerini göç etmemeleri yönünde uyarmıştır. Meselâ, *Birlik* gazetesinin 14 Ağustos 1925 tarihli nüshasında "*muhaceret vaziyeti*" adıyla yazılmış bir makalede; Anadolu'nun sıtmalılığı olduğu

---

yaşadıkları sıkıntılar ve zorluklar, İskele Müderrisi Hulusi Efendi tarafından İstanbul'da Büyük Camii (İskele)'de yapılan konuşmada dile getirilmiştir. Bu konuşmayı eleştiren bir haber, *Hakikat* gazetesinde yer almıştır. Bu haberde; muhacirlerin perişanlığının Müderris Hulusi Efendi tarafından ifade edilmesinin, Kıbrıs Türklerinin "Milli Hükümet" hakkındaki düşüncelerinde kötü etkilere yol açtığı yer almıştır (*Hakikat* 29 Eylül 1924, No: 203: 2). Ayrıca, "*Şimdi gidilmemeli, zamanı değildir. Bilahare gitmek daha hayırlıdır*" gibi ifadeler, halkın göç hazırlıklarını yarıda bırakmasına sebep olarak halkı göç edip etmeme konusunda belirsizliklere sürüklemiştir. *Hakikat* gazetesine göre, bu yüzden de Hulusi Efendi adlı müderrisin ortaya attığı bu maksatlı fikirler, halkı yanlış yönlendirmiştir (*Hakikat* 29 Eylül 1924, No: 203: 2).

¹⁴ *Hakikat* gazetesinin bir başka haberinde, Türkiye'ye göç etmek, Ada'daki esaretten kurtulmak için tek çare olarak görülmüş ve kamuoyuna da bu fikir yansımıştır (bkz. *Hakikat* 27 Temmuz 1925, No: 244: 3); *Hakikat*'e göre, *Birlik* gazetesi her ne kadar göç aleyhinde yazılar yayımlanmış ise de bunun sebebi esasen *Birlik* gazetesinin her şeye muhalefetinden kaynaklanmıştı ve gazetenin bu tutumunun da halkı endişeye sevk ettiği ifade edilmiştir (*Hakikat* 6 Teşrin-i Evvel 1923, No: 154: 1). Diğer taraftan *Söz* gazetesi tam aksi yönde görüş belirterek, Ada'dan Türklerin göç etmesinin sakıncalarını dile getirmiş ve göç karşısında bir tutum izlemiştir (bkz. *Söz* 7 Ağustos 1926, No: 247; 1); *Söz* gazetesi *Hakikat* gazetesinden farklı olarak Lozan Antlaşması sonrasında Kıbrıs Türklerinin Anavatan Türkiye'ye göç etmelerini de savunmuştur (bkz. Demiryürek 2003: 90-93).

işitilmekte olduğundan bahsedilmiş ve Kıbrıs'tan hicret edecek Türklerin tedbiri elden bırakılmaları tavsiye edilmiştir (Birlik 14 Ağustos 1925, No: 81:1). *Hakikat* ise tam aksi yönde bir görüş bildirmiş, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin Kıbrıs'tan hicret edecek olan Türklere, Anadolu'da sıtmalı mıntıklar tahsis etmediği gibi, sıtmalı gideceklerin tedavisi için acil tedbirler alacağını da belirtmiştir (Hakikat 24 Ağustos 1925, No:248:1).

Demiryürek'in yorumuna göre, göçe karşı olan *Birlik* gazetesi, Türkiye'ye göç edenlerin yaşadığı sorunları abartılı bir şekilde haber konusu yapmıştır. Sıtma konulu bu makalenin yayımlanmasından sonra konuyu aydınlatmak isteyen Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosluğu, Kıbrıs'tan göç edecek Türklere Anadolu'da sıtmalı bölgeler tahsis edilmediğini ve sıtmalı olarak gideceklerin tedavisi için gerekli tedbirlerin alındığı şeklinde bir açıklama yapmıştır (Demiryürek 2003: 91).

Türkiye Hükümetinin, Kıbrıslı Türklerden Anadolu'ya göç edeceklere yapacağı yardım ve göç edebilecekleri koruma konusundaki kararı, Kıbrıs Türk basınının göç meselesini gündemine almasına yol açmıştır. Hatta bu konuda basın iki ayrı cepheye bölünmüştür. *Söz* gazetesi, bundan önceki yazılarında göç edebileceklerin yanı sıra Ada'da birçok Türk vatandaşımızın kalacağını ve Ada'nın tamamıyla tahliyesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Şimdi söz konusu olan mesele, göç etmek zorunda olanlara yardım etmektir. Türkiye Hükümeti, Anadolu'yu birtakım mıntıklara ayırarak göçmenlerin iskânını ve sevkıyatı sağlamak için gereken memurları belirlemiştir. Ada'dan göç edecekler için düzenli sevki sağlayacak bir teşkilat oluşturulmazsa göçmenler büyük zorlukla karşılaşacaktı. *Söz* gazetesi, bu konuda neler yapılabileceğine yönelik tavsiyelerini halkla paylaşmıştır: belirlenen herhangi bir iskeleden göçmenlerin sevkleri temin olunursa, hem vakit kaybı olmaz, hem de birçok kimse lüzumsuz yere zarar görmemiş olurdu (Söz 31.07.1925: 1).

Türkiye'nin Kıbrıslılara ayırdığı iskân mıntıkları: Cebel-i Bereket (3000), Kozan (3000), Adana (3000), Mersin (2000), Silifke (3000), Antalya ve Muğla olarak belirlenmiştir. Göç etmeye hazır oldukları belirlenen yaklaşık 20.000 Kıbrıslı Müslümanın sevk ve iskân harcamalarını kendilerinin karşılaması, iskân kararname ile bildirilmişti (Öksüz 1999: 37). Göçmenlerin geldikleri toprakların özellikleri dikkate alınarak, Türkiye'de belirlenen iskân alanları tespit edilmiştir.¹⁵ İçişleri

---

¹⁵ Kıbrıs Türklerinin hangi şartlarda ve nasıl iskân edileceğini gösterir 7.12.1925 tarih ve 2871 numaralı kararnamede: "20.000 nüfus tahmin olunan Kıbrıs Müslümanlarının, sevk ve iskân masrafları kendilerine aid olmak üzere, mülteciler hakkındaki talimatnameye tevfi kan merbut cetvelde muharrer mıntıklarda iskânları ve bunlardan bihakkın muhtac-ı muavenet olanların da imkân bulunduğu takdirde ve hükümet için hiç bir kaydı tazammun etmemek ve mesakinin derecesine göre bir veya yekdiğerine münasebet-i sıhriyeleri bulunan bir kaç akrabaya tahsis edilmek şartıyla birer hane ve kâfi miktarda arazi verilmek suretiyle iskânları tevzi talimatnamesi mucibince hükümet emrindeki araziden ma'ada arazi-i milliye, haliye, mahlule ve mevkufeden tedeyyün sureti ile arazi itası.." şeklinde ifade edilmiştir (bkz. BCA, 030.18. 01.01/016.77.6).

Bakanlığı, Bakanlar Kurulu'nun kararnamesiyle belirlenen vilayetlerin dışında, Ankara, İzmir, Bursa, Konya ve Muğla gibi illerde de Kıbrıslı Türkleri iskân etmiştir (BCA, 272.9.0.12/51.112.15; BCA, 272.9.0.12/55.139.30; BCA, 272.0.0.12/50.108.5; BCA, 272.0.0.12/43.63.8; BCA, 272.0.0.14/77.40.19). Kıbrıs'tan sevk olunacak her kabile, hangi mıntıkaya gideceğini bilmeli ve doğrudan oraya sevk edilmeliydi. Yoksa halk kendi haline bırakılırsa, her giden yine Mersin'e çıkacak ve birçok yanlışlıklara meydan verilmiş olacaktır. *"Ümit ederiz ki Ada'da kalmak ve yaşayabilmek için muhtaç olduğumuz teşkilatı meydana getirme konusundaki başarısızlığımızı kaçarken olsun üzerimizden atarız"* denilerek, halk birlik olmaya çağırılmıştır (Söz 20 Şubat 1926, No:228: 1).

Türkiye'ye göç edenlerden gelen haberlerde, hükûmetin göçmenlerin sıkıntılarına ilgili davrandığı, halkın rahatı için uğraştığı bilgisi yer almıştır. Göç, başlangıçtaki gibi gelişigüzel değil, düzenli ve planlı yapılmıştır. Türkiye'ye göç edenlerden alınan bazı mektuplarda göçmenlerin memnuniyeti ifade edilmiştir. Meselâ, Türkiye, Kıbrıs'tan göç edenlerin bahçecilik ve portakalcılık ile uğraşmalarını dikkate alarak Cebel-i Bereket vilâyetinin Dört Yol kazasında 300 aileye ev ve portakal bahçesi vermiştir (Söz 15 Mayıs 1926, No:239: 1). Göç eden ve memnun olan Kıbrıs Türkleri hükûmete şu sözlerle teşekkürlerini sunmuşlardır: *"Büyük Millet Meclisi azalarına, hükûmete şükranlarımızı gönderirken, bu konuda hükûmet nezdinde teşebbüste bulunarak, Kıbrıs Türklerine himaye ve muaveneti temine çalışan Konsolos Asaf Bey Efendiye de teşekkür ederiz."* (Söz 15 Mayıs 1926, No:239: 1).

Ancak Türkiye'ye giden göçmenlerin bazılarında da burada yaşadıkları sıkıntılarla ilgili olarak epeyce şikâyet mektupları yazılmıştır. Nitekim göçten 2-3 yıl sonra Kıbrıslı Türklerden tekrar Kıbrıs'a geri dönenler olmuştur (Demiryürek 2002:47). Hatta ilerleyen yıllarda göç edilen yerleşim birimlerinde yaşanan sıkıntılara dair bazı haberler de gündeme gelmiştir.

Meselâ Anamur'a göç ederek yerleşen Kıbrıslı Türklere ev, tarla verilerek iskân edilmişlerdi ancak, Söz gazetesinin 1931 yılındaki bir haberinde, Anamur'daki bu göçmenlerin buraya tayin edilen bir mal müdürü tarafından evlerinden atıldığı yer almıştır (Demiryürek 2002:47). Bu sorunlar, yetkililer tarafından incelenerek çözülmeye çalışılmıştır. Bu haberin kamuoyuna duyurulmasından beş ay kadar sonra, Söz gazetesine, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri ve Kütahya Milletvekili Recep (Peker) tarafından gönderilen bir açıklama mektubuyla; durumun bu haberde ifade edildiği gibi olmadığı; Anamur'a gelen göçmenlere ev ve toprak verildiği ancak göçmenlerin, borç senetlerini vermeyerek ve borçlanma işlemlerini tamamlamamaları, kendilerine verilen evleri başkalarına kiralamış oldukları ya da bunları boş bırakarak Silifke'ye, Mersin'e veya Kıbrıs'a gittiği açıklanmıştır. Ayrıca açıklamada göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları durumun sebepleri izah edilmiştir: *"Boş kalan evler harap olmağa yüz tutunca hükûmet iskân mıntikasını bırakıp gidenlerin adlarını vilayet gazetesi ile neşrederek bunları*

iki ay içinde yerlerine gelmeğe çağırılmıştır. Bu müddet içinde gelmeyenlerin malları geri alınacaktır diye ilan edilmiştir. O zaman bu davet üzerine gelmeyenlerden bir takımı kâfi tasfiye kanunu çıkıp da malların alakadar üzerine parasız tescil edildiğini iştirince müracaata başlamışlar, fakat bu defa Maliye Vekâleti, kanun hükmü karşısında malları geri vermeğe imkân bulamamıştır.” Demiryürek (2002: 48), (Söz 28 Kanûn-ı sâni 1932'den) (İsmail vd. 1989: 84-87).

Türkiye'ye göç yolculuğuna çıkmaya karar veren Kıbrıslı Türklerin sevk işlemlerinin nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda yapılması gerekenler, Türk kamuoyu ile paylaşılmıştır.¹⁶ Buna göre, her kazada bir heyet oluşturularak kazadan hicret edecek kimselerin isimleri, meşguliyetleri, malî durumları kayıt ve tespit edilerek, toplu halde sevk edilmesi sağlanmalıydı. Ancak bunlar yapıldığı takdirde, Türkiye'deki teşkilata paralel hareket edilir ve her şey daha düzenli olur düşüncesi basında mevcuttu (Söz 20 Şubat 1926, No:228, 2002: 1-2). Muallim Celâl ve Şevket Efendiler tarafından yapılan teşebbüsle, Karpaz'dan göç edeceklerin listeleri düzenlenmişti (Öksüz 1999: 37). Esasen, kaza ve nahiye merkezlerinde böyle bir oluşum meydana getirilirse ve hazırlanacak kimselerin belirlenen herhangi bir iskeleden sevkleri temin olunursa, hem vakit kaybedilmez hem de birçok kimse lüzumsuz yere zarar görmemiş olurdu (Söz 20.02.1926, No:228, 2002: 1-2).

Ahmet Raşid, *Doğru Yol* gazetesinde “*Cezire Türklüğü'nün Akıbeti*” başlıklı makalesinde, dört asra yakındır Ada'da olan Türklerin zorluklarla dolu yaşantısına değinerek, Türklerin geleceğinin karanlık olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “*Türklerin bu hâle gelmeleri Ada'daki hâkimiyetlerini muhafaza edememe ve eldeki mirası israf etmelerindedir. Durum böyle olunca kurtuluş ümidinde bulunmak da zordur. Cezire Türklüğünü bu duruma getiren nedir? Artık, bu sorulara cevap aramak faydasızdır. Çünkü öldükten sonra dirilmek mucizesi, Kıbrıs Türklüğü için uzak bir ihtimaldir. Yangın saçağı sardıktan sonra onu söndürmeye çalışmak, sadece biraz daha yorulup yıpranmak anlamına gelir. Kaldı ki Ada Türklüğü'nü kurtarmaya teşebbüs eden hiçbir gözle görülen hareket de yoktur...”* (Doğru Yol 24.05.1926, No: 306: 1).

Ada'dan ayrılarak Türk vatandaşlığını tercih hakkı yasal süresinin sona erdiği 1926 yılı konusunda ve Türklerin Ada'dan göçüne ilişkin değerlendirmelerde de basının iki cepheye bölündüğü anlaşılmaktadır. *Söz* gazetesi, göç etmeyi savunmanın yanı sıra Ada'da kalanların teşkilatlanıp, varlıklarını sürdürmeleri için seçenekler öne sürmüştür. Ayrıca, *Söz* gazetesi, Ada'daki Türk cemaatini dörde ayırmıştır (Söz 7 Ağustos 1926, No: 247: 1):

-Emlâk, arazi ve servet sahipleri,

---

¹⁶ *Söz* gazetesinin haberine göre; Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti tarafından Kıbrıs Konsolosluğu'na gönderilen resmî bir yazıyla, Anadolu'ya göç edecek olan fakir göçmenlere devlet arazisinden tarla ve ev tahsis edileceği bildirilmiştir. Ayrıca gazete, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'ne Türkiye'nin Kıbrıs Türklerine gösterdiği ilgiden dolayı teşekkür etmiştir (bkz. *Söz* 13 Şubat 1926, No: 227: 1).

- Yüksek mevkide hükûmet dairelerinde çalışanlar,
- Serbest meslek sahipleri, sanatkâr ve esnaf,
- Amele olarak çalışanlar.

Söz'e göre, serbest meslek sahipleri, sanatkâr ve esnafın çoğu muhtaç durumda, huzursuz bir hayat sürmekteydiler. Ayrıca esnafın, cemaatten ihtiyaç duyduğu korumayı görmediği de belirtilmekteydi. Halkın çoğunluğunun dâhil olduğu amele sınıfı ise, ancak günü kurtarabilen işsiz kesimdir. Dolayısıyla da, Ada'daki üçüncü sınıfı oluşturanlar ve ameleler, Ada'da teşkilâtlanamayan ve cemaat tarafından korunmayan, göç eden sınıftı.

"Varı yoğu elinden giden, sermaye ve serveti tüketen bir cemaatin burada göreceği sefalet, hakirlik ve açlık değil de nedir?" (Söz 7 Ağustos 1926, No: 247: 1) denilerek, Anadolu'ya göç etmenin sebepleri haklı çıkarılmaya çalışılmıştır. Türkler, Anadolu'da muhtaç oldukları himayeyi ve hürriyeti göreceklelerinden, göç etmek için hiç tereddüt göstermemişlerdi. Söz, Ada'da kalanlara seslenerek, buradaki kâbus dolu hayata daha ne kadar katlanacaklarını sormuş, diğer yandan da Türklerin ancak teşkilâtlanarak Ada'da varlığını sürdürebileceğini belirtmiştir: *"Ada'daki hayatımızı sürdürmek istiyorsak devamlı teşkilatlanmalıyız. Geçen haftadan beri yayınlamaya başladığımız Filistin Cemaat-i İslâmiye Teşkilatı, bizim için örnek olamaz mı? İyi niyetle oluşturulan böyle bir teşkilat, hükûmetten de destek görür. Her esnaf sınıfı da kendine ait bir teşkilat oluştursa burada kalanların refaha kavuşması kaçınılmaz olur. Bir an önce birleşerek Ada'daki durumumuzu düzeltmeye çalışmalıyız. Yoksa buradaki varlığımız ortadan kalkacak."* (Söz 7 Ağustos 1926, No: 247: 1).

Göçe karşı olan Kıbrıs Türk basınının sesi *Birlik*, Ahmet Cevdet'in göç meselesi ile ilgili bir makalesini yayınlamıştır. Ahmet Cevdet, Kıbrıs'tan göç edilmesine şiddetle karşı olup, bunu hiçbir şekilde haklı görmemiştir: *"Kıbrıslıların bazıları göçe hazırlanıyor ve bir takım öğretmenler köyleri gezerek pasaport vermek için halktan 5'er şilin topluyorlarmış. Kıbrıs'tan Anadolu'ya hicret, Anadolu'dan yine Anadolu'ya hicret etmektir! Ada'nın, Anadolu'nun bir parçası olduğuna şüphe yoktur."*(Birlik 14 Ağustos 1926, No: 128: 1).

Ahmet Cevdet'e göre, bazı muhaceretler haklı görülebilirdi. Ancak Kıbrıs'tan göç bunlardan biri değildir. Stratejik öneminin yanı sıra mevcut Yunan tehlikesi, Kıbrıs'ta önemli bir Türk varlığını gerekli kılmaktaydı.

"Buradaki Türklerin Ada'da kalması, çoğalması, çalışarak servet sahibi olması Türkiye'nin yararına. Ada'nın Rumlara kalması, oranın bir gün Yunanistan'a geçeceği anlamına gelir. Midilli ve Sakız'ın Yunanistan'a ait olması bizim için ne kadar tehlikeli ise Kıbrıs için de aynı durum geçerlidir. Oradaki Müslümanları göç ettirecek bir neden göremiyoruz. Bundan ne fayda elde edecekler. Eğer oradaki Türklere arazilerini almak için zulüm ve işkence edilmiş olsaydı, göç etme sebepleri olurdu. Ancak böyle bir durum söz konusu değil. ...Orada ne medeniyetler doğup büyümüştür. Ada'daki Müslümanların gözlerini açacak uyanık rehberler olsaydı, Türkler için çok bereketli bir yer

olurdu. Ancak, bu yapılamadı. Nedensiz olarak göçe kalkışmak ailenin, servetin ve sağlığın harap olmasına yol açar.”(Birlik 14 Ağustos 1926, No: 128: 1).

Ahmet Cevdet, yüz senedir Türkiye’ye yapılan göçten bahsederek, İstanbul’da perişan bir vaziyette bulunan gözlemlediği Yugoslavya göçmenlerinden bir örnek vererek, Türklerin göç edince hangi meşakkatli koşullar ile karşı karşıya kalacağına da değinmiştir: “Bu göçleri dikkate alarak, bunların miktarını tahmin edelim. Sonra bugün memleketimizdeki nüfusun miktarını hesaplayalım. O milyonlarla halktan bugün ne kaldı? İstanbul’un eski mahallelerine bir bakın, Türklerin oradan çekilmekle ne zarar etmiş olduklarını görürsünüz. Kıymetli yerleri bırakıp, kıymetsiz yerlerde yaşamaya başladılar. Bugün Sırbistan’dan geldiği sanılan birtakım göçmenler, Sirkeci civarında bekliyorlar. Gece, gündüz istasyon çevresinde yatıyorlar. Ben oradan tramvaya bineceğim için bu insanların halini görünce için için ağlıyorum. Kim bilir kaç tanesi hastalanıp ölecektir. İşte bu durum muhaceretin belasıdır. Türkler bu duruma tepki göstermiyor, hiç kahr duymuyorlar. Fakat yine de “millicilik” diye bağırırız. Kıbrıs Türklerinin Ada’da kalmalarında millî bir menfaat görüyoruz.”(Birlik 14 Ağustos 1926, No: 128: 1).

Ahmet Cevdet, aksi takdirde memleketin zarar göreceğini dile getirmiştir.

Ada’dan göç etmek için başvuranların sayısına dair *Birlik*’te çıkan bir başka haberde, göç eden kişi sayısına vurgu yapılarak, Ada’dan göçün dikkate değer sayıda olmadığı üzerinde durulmuştur: “... Sürenin bitiminden 2-3 gün evveline dair yapılan incelemeye göre, bu süreye kadar şehbenderlikten çıkarılan mürur tezkerelerinin adedi 3 bine bile ulaşmadı. Bu miktarın önemli bir kısmı aile için çıkarıldığından Ada’da Türkiye şehbenderliği kurulduğu tarihten itibaren en fazla 6-7 bin kişinin Türk tâbiyeti için hakk-ı hıyarını kullandığı görülür. Bu miktar adanın Türk kitlesini sarsacak bir derecede değildir. Yani bu kişiler bir sene içinde Kıbrıs’ı terk etseler de Ada’da 55 bin kişilik Türk kitlesi kalacaktır.”(Doğruyol 21 Haziran 1926, No: 310: 2).

Birlik, göç etmek için müracaat edecekler arasında şimdiden bile pişmanlık baş gösterdiğini belirterek, bazı öğretmenlerin halkı kandırarak, göç etmeye teşvik ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca, her ne kadar Türk vatandaşlığını seçerek göç belgesini alsada da göçmen adayları kandırıldıklarını düşünmekteydiler ve bu nedenle de Ada’yı terk etmekten vazgeçmişlerdi.

Lozan’a göre seçme hakkını kullananlar, 12 ay içinde adayı terk edecekti. *Birlik*’e göre belirtilen sürede bu şartı yerine getirmeyenler, Ada’da kalabileceklerdi: “Maddeyi böyle yorumlayıp, hakkını kullanmasına rağmen Ada’dan ayrılmak istemeyen kimseleri nasıl ve hangi kanuna dayanarak Ada’dan çıkaracakları [hükûmete] sorulmalıdır.” (Doğruyol, 21 Haziran 1926, No: 310: 2).

Seçme hakkı kullanımı siyasî bir sözleşme olduğundan devletlerin bunu, suçluları iade antlaşmalarına göre hareket ederek halletmeleri gereki-

yordu. Tüm bu düşüncelere rağmen Ada'da 57-58 bin ve belki de daha fazla bir Türk kitlesi kalacağı düşünülmekteydi. Bu da Ada'daki göçün ana kitle ile ilgili olmadığını göstermiştir. *Birlik* gazetesine göre, Ada'yı terk etmek için sağlam bir sebep bulunmamaktaydı: "...Ailevi ve tahsil sebepleriyle gidenler dışında, yüksek gelir maksadıyla gidenlerin, içinde bulunulan ekonomik buhranda bir kazanç elde edebileceğini düşünmüyoruz. Bu kimselerin ferdî hareketi Kıbrıs'taki asıl kitleyi etkilediği zaman bunlar vicdanen rahat olabilecekler mi? Kıbrıs'a Türklüğü ve Müslümanlığı sokmak için canlarını feda eden on binlerce Türkün ruhları karşısında utanma duyacaklar mı? (...) Girit'teki Müslümanlar, Rum çeteleri ve Yunan idaresinden usandıkları halde her türlü sıkıntıya göğüs gererek, asıl kitleyi muhafaza ettiler. Adana Ermenileri, ancak cemaatin verdiği bir kararla hicret ettiler..." (Birlik 17 Ağustos 1926, No: 129: 1).

Asıl vurgulanmak istenen nokta, Ada'da kalacakların hükûmete karşı nasıl bir hareket tarzı takip ederek, fayda göreceği konusuydu. Emperyalist devletlerin siyasetlerine bakıldığında, çoğunluğa karşı azınlığı tutarak dengeyi sağladıkları düşünülmekteydi: "İngiltere sömürge ve dominyonları da bu siyasetle idare edilir. Hind'de Müslüman ekalliyeti, Filistin'de Yahudi ekalliyeti ve Mısır'da Kıpti ekalliyeti sürekli, hükûmetin koruyuculuğunda, yardımçılığında oldular. Biz bu nazik hükûmet hikmetini hiçbir zaman anlamadık ve bu yüzden birçok şey kaybettik. Bizim siyasetimiz menfaatimiz namına hükûmetle müzaheret oldu." (Birlik, 17.8.1926, No: 129: 1)

Bununla birlikte, Türk ricali eleştirilerek, bunların şimdiye kadar körü körüne hükûmetçilik siyaseti takip ettiği, hükûmetin de bunu görerek son zamanlarda Türklere karşı ihmalkâr davrandığı belirtilmiştir. Hükûmet, bir yandan Türklerin yardımını beklerken, diğer yandan da Türklerin hukukî haklarına karşı kayıtsız kalmıştı: "Sen beni tut, ama ben seni tutmak mecburiyetinde değilim" demek istiyor. Bu duruma Afrika zencileri bile tahammül edemezken, Ada'nın eski hâkimi olan Türkler bu kadar alçalamazlar. Şimdiye kadar halkı temsil eden 3-5 kişi böyle bir siyaseti kendilerine yakıştırmış olabilirler. Fakat halk hiçbir zaman bu siyasete taraftar olmadı." (Birlik 17 Ağustos 1926, No: 129: 1)

Söz gazetesinde de devlet kurumlarında memur görevlendirilmesi meselesinden de bahsedilmiş ve diğer cemaatlerin yanında Türklere yapılan haksızlık şu sözlerle vurgulanmıştır: "...İngiliz lisanını bilen yüzlerce Türk olmasına rağmen hükûmet, bir kez olsun vilâyet tercümanlığına bir Türk tayin etmeyi düşünmedi. Polis kumandanlığı meselesinde de hükûmet ya pek saf kalpli davranıyor ya da Türkleri gereğinden fazla ihmâl ediyor. Rum kumandanların idaresindeki Türk polisler, zor durumdadır. 'Arap darılır Arap yer değneği, efendi, darılır Arap yer değneği' atasözü bu durum için uygundur. Hükûmet Türk polislerinin feryatlarını duymuyor. Biz eminiz ki, Türk

polislerinin bir kısmının hakk-ı hıyarını kullanarak vazifelerini terk etmeleri, yalnız hissiyata ait bir şey değildir..."(Birlik 17 Ağustos 1926, No: 129: 1).

Birlik, Kıbrıs Türklerinin Ada'da zayıf bir azınlık olduğunu ve haklarını korumak hususunda fazla kısıkanç davranmak zorunda olduklarını belirterek, hakkını destekleyen kuvveti daima başlarının üstünde tutacaklarını savunmuştur (Birlik 17.08.1926, No: 129: 1).

Ada'da kalma taraftarı olan *Birlik*, Lozan'ın imza ve onaylanmasından sonra 63 bin kişilik Kıbrıs Türkü'nün maddî ve manevî büyük zarara uğrayarak bir kısmının Ada'yı terk ettiği, kalanların ise gidenler kadar hayat mücadelesi mücadelesi vermek zorunda kaldığını savunmuştur.

Söz gazetesi de benzer şekilde Ada'da kalan Türklerin hukukî ve içtimaî durumunun ne olacağı konusunu, Kıbrıs Türk toplumuna şu sözlerle aktarmıştır: "*Lozan Muahedesi'nin Kıbrıs Türklerine tayin ettiği hakk-ı hıyar müddeti üç ay sonra hitâm bulacaktır. Birçok kardeşlerimiz, anavatan topraklarına kavuşmak, bu bedbaht cezire ile alâka ve rabitalarını kat' etmek husûsunda teşebbüsât-ı lâzimeye tevessül eylemişlerdir. Bu muhterem kardeşler hakkında muvaffakiyet sevgili yurdumuza müfid bir unsur olmağa çalışmalarını temenni etmekten başka bir düşüncemiz olamaz. Yalnız tetkik etmek istediğimiz, kendi mukadderâtlarını bu adanın mukadderatına terk ederek herçe-bâd-abâd yeşil adamızda kalacak olan ehemmiyetlice bir Türk kütlesinin vaziyet-i içtimaiyye, vaziyet-i hukûkiyesidir.*" (M. Demiryürek 2010: 78)

Ayrıca, Ada Türkleri, Lozan sonrası Türkiye ile olan bağların kopması neticesinde, Ada'daki varlıklarını devam ettirebilmek için teşkilatlanmanın önemine basın yoluyla dikkati çekmeye çalışmışlardır: "*Cumhuriyetin daimi başvekili İsmet Paşa'nın Lozan'da Kıbrıs Türklerine temin ettiği hakk-ı hıyar müddeti altı ay sonra hitam bulmak üzeredir. Bu adada yaşamak mecburiyetinde bulunan umden ve hukuken Britanya-yı kebir kraliyetinin taht-ı tabiiyetine girecek olan Türk milleti de, bir kavim, bir cemaât olmak itibariyle anâsır-ı saire miyânında ahdi mevki edebilmek için elbet bir teşkile muhtaçtır. Buna muhalefet ise kimsenin hatırından geçmez tahmin ederiz.*" (M. Demiryürek 2010: 77)

Söz'e göre, Türk mebus ve aydınları, göç etmeyerek Ada'da kalan Türklerin sosyal ve millî meselelerinde Türk cemaatini düşünerek hareket etmeli ve sessiz kalmamalıydı. Ayrıca Ada'da İngiliz yönetimindeki Türklerin perişanlık durumuna ilişkin tedbirler alınması hususu da gündeme getirilmiştir. "*Bu adanın Türk sekenesi kâmilan anavatanına muhaceret edebilecek vaziyette değildir. Ma-haza içtimaî, iktizadî ve ilmî mesâilimizle iştilal edecek bir teşkilât meydana getirmedikçe burada tutunabileceğimizden de şüphe ederiz.*" (M. Demiryürek 2010: 79)

Gidenlerin evini, eşyasını yok pahasına satmasıyla, Kıbrıs Türkünün "vücutundan parçalar kopmaya" başlamıştı. Göçenler ve kalanlar için de asıl önemli olan, çalışma ve hayatta kalma azminin gerekliliği meselesi idi. *Birlik* gazetesinin "Hala Muhaceret Mi?" konulu yazısında, Kıbrıs'ın coğrafi konumunun önemine vurgu yapılarak burada yaşamak isteyen Türklere de önemli görevler düştüğü ifade edilmiştir. Evvela, çalışmanın ve eksikleri gidererek hayat ile mücadele etmenin önemi şu sözlerle vurgulanmıştır: "Geçmişini unutmak ve kararlı bir şekilde hareket etmek. Hepimiz el ele vererek kazanç yollarında düşüncelerimizi toplamalı, istiklâl için çizdiğimiz programı büyük çaba göstererek uygulamalıyız. İnsanın ömrü sınırlandırılmış değildir. Bu ömrü devam ettirme aracı olan çalışmanın, bir amacı olmalıdır. Bugün bulduğunu yiyen, yarın evinin merteklerini söküp satmayı ve alacağı parayı düşün ve eğlence gibi fuzuli zevklere harcayan kişiler, hayatını ümitsizlik ile çürütenlerdir. Bunlar hayatta başarılı olamazlar. Eğer hayata karışarak her ferdin refah içinde yaşayacağı bir cemaat olmak istersek evimizin nerede olduğunu bilmeli ve etrafını çiçeklerle donatmalıyız... Fırsat oldukça 'dişten ve tırnaktan' artırarak açıklarımızı kapatmaya çalışmalıyız. Kısaca ölmeyecek gibi çalışmalı ve hazırlanmalıyız." (Birlik 14.08.1926, No:129:2)

Birlik gazetesi, göçün gerekçe ve sonuçlarına bireysel değil, devlet ve millet açısından bakmaya çalışmıştır. Yani uzun vadede Kıbrıs'ın Türkiye için önemini kavrayıp, burada güçlü bir Türk varlığının gerekliliğine siyasi açıdan dikkat çekmiştir. Diğer gazeteler de anavatanın önemini vurgulamakla birlikte, *Birlik*'e göre biraz daha bireyci bir tavır takınmışlardır.

İkiye bölünen basın, göç meselesi hakkında uzun süre fikir beyan etmiştir. *Birlik*, bir kısım gazetecinin, Ada'da kalanları yok saymakta olduklarını ileri sürmüştür. Ada'da kalmanın ve göç etmemenin, aç kalmak demek olamayacağına da dikkati çekmiştir: "...Memlekette kalanlar akıllı ve mantıklı olarak bakılırsa hakir görülecek bir durumda değildirler. Bu varlığı inkâr eden gazeteciler, anlaşılan cemiyeti görmüyor. Bir gazeteci halkı etkilemek isterse, fikirlerinin kaynağını halkın kalbinde bulmalıdır. Bunun tersi olan fikirler cemiyetin malı değildir." (Birlik 21 Ağustos 1926, No:130:1)

1926 yılının ekim ayında *Söz* gazetesi yayınladığı bir haberde, muhacirlerin Türkiye'de perişan durumda olduğuna dair yazılanların asılsız görüşler olduğunu ve Kıbrıs Türklerinin mübadeleye tabi olmayan, kendi isteğiyle göç eden kimseler olduğunu belirtmiştir: "...Anavatan'a hicret eden kimselerden alınan haberlere nazaran, Türk vatanında Türk kardeşlerinden mazhar-ı muâvenet oldukları, peyderpey müşfik anamızın kucağında yerleşmekte buldukları memnuniyetle anlaşılmalıdır. Buna binâden matbuât-ı mahalliyemizde sık sık tesâdüf edilen ve muhâcir

kardeşlerimizin perişanlığını tasvir eden yazıları, mukarrin-i hakikat (doğru) bulmuyoruz. Bu nokta alâkadârlarca anlaşılırmıştır ki, Kıbrıs muhâcirleri, mecbûrî mübadeleye tâbi' bulunmayıp belki kendi ihtiyar ve arzuları ile hareket eden muhâcirlerdir. Bu takdirde, Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs muhâcirlerini meccânî vapurlarla sevk etmek mecburiyeti ile mukayyed değildir (...) Binaenaleyh cepken ve şalvar hikâyeleri icâd ederek zâhiren muhâcir kardeşlerimizden ahvâline acımış gibi görünmek ve fakat hakikatte makâsad-ı mahsûsayateb'an menfî cephe almak vatan-perverlikle kâbil-i telif olmasa gerektir." "Demiryürek (2010)" (Söz 9 Teşrin-i evvel 1926'dan)

Ayrıca *Birlik*, gazetecilerin görevinin halkı doğru şekilde yönlendirmek olduğunu ileri sürmüş, bunun da Ada'daki Türk varlığının devamını savunmak anlamına geldiğini şu şekilde belirtmiştir:

"... Hayal âleminde maddî âleme giren öncelikle muharrir olmalıdır. Halka, siz burada kalacak olanlar perişan olacaksınız demek mantık yapmak değildir. Bu söz fikri ve dimağı korunmuş bir muharririn can çekişerek lakırdı sarf etmesine benzer. Biz gazeteciler şimdiki durumla ilgilenmeliyiz. Geçmişte sefalet çekmiş olmamız, gelecekte de aynı olacağı anlamına gelmez. Bu beyhude feylesofluk yapmaktır. Böyle hayali feylesoflar da zamanın en korkunç şahıslarıdır. Memleketin refahı için çalışan her doğru fikir, doğru yolu takibe savaştır. Yanlış fikirlerde ısrar edenler, halkı tehdit edenlerdir ki, çağdaş hükûmet teşkilâtı kimseye bu hakkı vermemiştir. Bugün cemiyetin ihtiyacı ne ise onu düşünmek en doğru harekettir. Siz gitmediniz, o halde sefalet çekmeye perişan olmaya, aç kalmaya mahkûmsunuz demek, benim kafam işlemiyor, hakikati göremiyorum demektir. Bundan dolayı yerel basın, burada yaşayacak bir varlığın maddî ve manevî ihtiyaçlarını görerek söylemesini isteriz. İsteriz ki gazeteci yazacağını bilsin, halkı tehdit etmesin. Bundan sonra yapılan tehtidat iktidarın mevcudiyetsizliğini gösterir..." (Birlik 21 Ağustos 1926, No: 130:2).

Türkiye'nin o dönemdeki nüfus ihtiyacı nedeniyle Ada'dan göçü teşvik etmesinin yanı sıra İngiliz baskısının bölücü etkisinin insanları böyle düşünmeye ittiği de bir gerçektir.

Ada'dan göç edenlerle kalanların sayısı hakkında gazetelerde farklı rakamlar yer almıştır. *Birlik*, göç edenlerin sayısının, kalan asıl kitleyi etkilemeyecek kadar az olduğu üzerinde durmuştu. Konsolosun Kıbrıs'a geldiği günden 6 Ağustos 1926'ya kadar, seçme hakkını kullanarak Türk uyrukluğunu kazananların sayısının 9.310'a ulaştığı belirtilmiştir. Ada'da o tarihte bulunan Türk nüfusuna dayanarak, "çömlek hesabı" ile ileriki yıllarda nüfusun göstereceği seyir tahmin edilmeye çalışılmıştır: "...1921'de Ada'da yapılan nüfus sayımında genel Türk nüfusu 61.338 idi.¹⁷ 1924 senesi sonunda tah-

¹⁷ 1921 nüfus sayımına göre, Ada'da 51.339 Türk yaşamaktaydı. 1931 sayımında ise bu sayı,

mini nüfus -ölüm ve doğum listesinden anlaşıldığına göre- 63.894'e ulaştığı resmen sabittir. Demek ki, Türk nüfusu 3 senede 2.456 kişi artmıştır. Her seneye 819 kişi düşüyor. 1925 ve 1926 senelerini de böylece karşılaştırırsak, 1924 senesi sonunda mevcut olan 93.894 Türk nüfusa 1638 nüfus daha ilave etmeliyiz. 1926 sonunda Ada'da mevcut Türk nüfusunun toplamı 65.532 olması gerekir. Hakk-ı hıyarlarını kullanan 9.310 nüfus, genel olarak adayı terk etmiş olsalar bile adada kalacak Türk nüfusu 56.222'den aşağı olmayacak. Kaldı ki hakk-ı hıyarlarını kullananların birçoğunun adada kalacağı muhakkaktır. Bunlar arasında şimdiden epeyi pişmanlık baş göstermiştir. Şehbender Beyin adadaki teftişlerinden önce hakk-ı hıyarlarını kullanarak Ada'yı terk edenlerden birçoğuları geri dönmüşlerse de yaklaşık 1.000 kadar nüfusun geri döndüğü tahmin edilmektedir. 9.310'da bir kısmının pişman olacağını farz etsek bile -ki durum bize fazla olacağını şimdiden gösteriyor. Türkiye'de kalan 1.000 kadar nüfus çıkarılınca 56.222'ye 2000 daha ilave etmek gerekir. Şu halde Ada'da kalacak Türk nüfusunun 58.000'den aşağı olmayacağı ortadadır..." (Birlik 21 Ağustos 1926, No:130:2).

Böylece gidecek ve kalacak olan Ada Türklerine meselenin aslını bildirerek, nüfusun 45.000'e düştüğünü iddia edenlere yanlış hesap yaptıklarını anlatmak amaçlanmıştı. Birlik, gidecek olanlara "...hayırlı selametler ile anavatana faydalı birer parça olarak refah ve saadetle yaşamalarını" (Birlik, 21.08.1926, No:130: 2) dilemiştir. Aynı anlayışın kalacak olanlara da gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir:

"(...) Bizi rencide edecek acı ve ağır sözler, sebepsiz kalp kırmaktan başka sonuç vermez. Kanayan bir yarayı eşmenin ne faydası vardır? Biz yarım asırdan beri biriken dertlerimizi ortaya dökerek yaymaya ve çarelerini araştırıp bulmaya çalışacağız. Gücümüzün yettiği kadar bu konuda kalem dolaştırmaya, bütün dert ve ihtiyaçlarımızı resmî idare mevkiinde bulunanlarımıza duyurtmaya ve çareler araştırmaya karar verdik. Faydasız sözler etrafında kaybedecek vaktimiz yoktur. Yeter ki bütün cemaatimiz bu konuda bize yardımcı olsunlar ve kıymetli düşünceleriyle bizi aydınlatsınlar.." (Birlik, 21.08.1926, No:130: 2).

1935 yılında yayın hayatına başlayan Ses gazetesi ise ilk sayısında "Göç (Hicret) Fikirleri" (Ses, 29 Nisan 1935: 1) konulu yazısını birinci sayfasına alarak, Ada'dan 20 bin Türkün göç edeceği söylentilerine değinmiştir ve göçün sebeplerinin araştırılarak çözülmesi gerektiği üzerinde durmuştur: "Kıbrıs Türkleri arasında on seneden beri hicret fikrinin uyanmış olduğu bundan evvel vuku bulan ve adetleri pek de az olmayan göçlerle sabittir. Şimdiki arzusun genişliği ise söylendiği kadar geniş olmasa bile gene Kıbrıs Türkünün zaten zayıflayan bünyesini sarsacak bir derecede olduğu anlaşılıyor." (Ses 29 Nisan 1935: 1)

64.245'e yükselmiştir (Alasya 1988:136).

Ses gazetesinin aynı yazısında, göçün esas sebebinin Türklerin iktisadî durumu olduğu; başka unsurlar tarafından köylünün perişan edildiği ve Türk köylüsünün borç altında ezildiği konusu üzerinde durulmuştur. Gün geçtikçe köylünün borçlarının arttığı ve bu durumun da Türk köylüsünün Ada'daki varlığını yok ettiği vurgulanmıştır: *“Rum köylüsünün malı satıldığı zaman gene Rum'a geçmesi, yani neticede Rum varlığının yani masum kalması ve hâl-buki borçlu Türk köylüsünün malı satıldığı vakit gene Rum'a geçmesi ve neticede Ada-daki Türk varlığının sönmesidir.”* (Ses 29 Nisan 1935: 2)

Köylüyü bulunduğu zor iktisadî koşullarından ve ezilmişliğinden kurtarmak için hangi önlemlerin alınabileceği üzerinde de durulmuştur:

- Borçların tahkiki
- Yüksek faizlerin ve borçların azaltılması
- Borçların 20 senelik bir vadede ödenmesi
- Borçların %50 tenzil edilmesi
- Tahakkuk edecek haklı borçların uzun vadelerle taksitlere bağlanması
- Ticarete atılmak
- Türkiye ile ticarî ilişkileri gerçekleştirmek¹⁸

Ses gazetesi, Kıbrıs Türklerinin iktisadî açıdan geri kalmasının sebeplerinden birinin, köylünün ticarî hayattan uzak kalması olduğunu, şu sözlerle gündeme getirmiştir: *“İnkâr kabul etmez ki, Türklerin bu memlekette iktisadî düşmesinin en mühim sebeplerinden biride çarşılardan uzaklaşmalarıdır. Türkler uzaklaştıkça diğer unsurlar çarşıları istilâ ettiler ve bugün memleketin sahibi mevkiine geçtiler. Adada az bulunmamız, bizi çarşılardan uzaklaştırmamalıdır. Nüfusları Ada'da 3 bini geçmeyen Ermenilerin çarşıları nasıl sardıkları Lefkoşa çarşısını bir daha gezmekle kolayca anlaşılabilir. Maksadımız Ermenilere bu faaliyeti çok görmek değildir. Bilakis onları takdir ederiz. Çünkü kazanç çalışanların hakkıdır. Fakat bu misal bizi de harekâta getirmelidir. Gençlerimiz boşuna memuriyet peşinde koşacaklarına, bazılarımız göçü göze alarak meyus duracaklarına ticaret âlemine dalmalıdır.”* (Ses 29.04.1935: 1)

Göç işinin Türkiye'ye taalluk eden safhasına gelince: *“Türkiye'nin Kıbrıs Türk tarihini böyle bir göç fecaatiyle kapatmamıza taraftar olmadığını tahmin ederiz. Fakat göç etmek isteyen Kıbrıs Türklerine de kapılarını kapamayacağı şüphesizdir. Bunun için göçü durdurmak vazifesi bize ve Kıbrıs hükûmetine terettüb eder. Göç durdurulduğu takdirde Kıbrıs Türk varlığını kuvvetlendirmek için Kıbrıs dışındaki Türklerin yapabileceği en değerli yardım, meselâ İş Bankası'na, Kıbrıs Atina Bankası gibi bir şube açtırmak ve Türk sanat ve ticaretinin inkişafını temin eylemektir ki, öyle bir zamanı bir (Altın Devri) saymamak mümkün değildir...Ümidin son kapıları kapanuncaya kadar çalışmak-*

¹⁸ Kumaş, un, bira, tütün, sigara, maden kömürü ithali, Türk şekeri, cam mamulâtı, benzin ithali gibi maddeler kapsamında ticarî ilişkileri geliştirmek amaçlanmıştır (Ses 29 Nisan 1935:1-2).

tır. Kaçmak her zaman ve herkes için olabilir. Mertlik ise durmakta ve varlığı korumaktadır ki, Türk'e yaraşan da budur.” (Ses 29 Nisan 1935: 1)

Ses gazetesinin 24 Haziran 1935 tarihli ikinci sayısında da Avukat Hoca Said Efendi bir makale yayımlayarak “*Ada Türkleri arasında göç fikrinin doğmasına Lozan Antlaşması'nın yol açtığını ve herkesin 'acaba ne yapalım?'*” (Ses 24 Haziran 1935:2) diye düşünmeye başladığını yazmakta; bir araya gelen iki kişinin göçten başka bir şey konuşmadıklarını hatırlatmaktaydı (Ses 24 Haziran 1935:1-2). Hoca Said'e göre göç fikri bugün o derece büyümüştür ki, artık buna karşı durmak olanaksızdır. Hoca Said, göçün daha iyi bir hayat arayanlar için doğal olduğunu yazmış ve göçü engellemek için düşünülmesi gerekenleri daha sonraki yazıları ile halka aktarmıştır.

1930'larda Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye göçleri devam etmiştir. 1935'lerde Türk basınında Türklerin Ada'dan göçünün önüne nasıl geçilebilir meselesi yer alırken, Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi bu konuda etkin önlemler alma yolunu seçmiştir. Koloniler Bakanı Dawes, konuyla ilgili bir raporunda; Kıbrıs Valisi, Türkiye'ye gitmek isteyenlere güçlük çıkartılmasını ve pasaport isteyen Türklerden “teminat” alınmasını istemiştir. Ayrıca, Dawes'in raporunda yer alan önemli bir ayrıntı da, Kıbrıs'taki Türk konsolosunun Ada'nın Türk halkını Kemalizm'e kazanmak ve Kıbrıs'tan ayrılmaya teşvik etmek çabasında olduğu bilgisidir (Gürel 1984:185).

İngiliz yönetiminin bu göç hareketini önemsemesinin sebebi olarak, Enosisçi Rumlara karşı siyasî bir müttefik olarak Kıbrıslı Türk nüfusu gösterilebilir.

Öte yandan, İngiliz yönetimi, Kıbrıs Türklerinin bu dönemde dinî örgütlenme gayretlerini, eğitim ve diğer haklarını engellemeye çalışmıştır.¹⁹ Özellikle de, 1931 ayaklanmasından sonra, Kıbrıs Türk halkı bu ayaklanmadan sorumlu tutulmuş ve İngiliz yönetiminin kısıtlamalarının hedefi olmuştur. 1931 yılında meydana gelen Rum isyanında, Rum öğretmenler mahkeme kararı ile işten çıkarıldıkları halde, milliyetçi Türk erkekleri çeşitli basit bahanelerle işlerinden olmuştur (BCA, Fon Kodu: 30.10.00/124.886.14/1). Özellikle de, Türk okullarında kitap olmadan eğitim yapılmasına ve Türkiye'den ders kitapları getirilmesine yönelik kısıtlamalar getirilmiştir; okul kitapları hükûmet tarafından tespit edilecek ve maarif giderlerini karşılamak üzere Türklerin arazi vergileri de arttırılacaktı. Böylece Kıbrıs Türk

---

¹⁹ 1921 yılından sonra İngiliz yönetiminin Türklerin okul kitaplarına yönelik sansür uygulaması, Kıbrıs Türk basınında da tepkilere yol açmıştır (Söz 20.09.1921:1); Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk göçü 1930'ların ortalarında da devam etmiştir. Bu yıllarda göçün devam etmesinin önemli sebeplerinden biri, Kıbrıs'taki İngiliz yönetiminin Kıbrıs Türklerine karşı almış olduğu tavrıdır. Özellikle, eğitim alanında Kıbrıs Türkleri büyük sorunlar yaşamışlardır. Kıbrıs Türk Lisesi'nden mezun olanlara Ada'da iş bulmaları için hiçbir kolaylık gösterilmediği gibi, Türkiye'de yükseköğrenim görenlere Ada'ya geri döndükleri zaman burada çalışmamaları için birçok engeller çıkartılmıştır. İngiliz yönetimi çıkarmış olduğu kanunlar ile avukatlık ve doktorluk gibi serbest meslekleri yapabilmek için İngiltere üniversitelerinden mezun olma şartını getirmiştir (BCA, 30.10.0.0/ 124. 887. 3).

halkının kendini geliştirmesinin önüne geçilmiş olacaktı. Öte yandan, Kıbrıslı Rumların dinsel etkinlikleri ve eğitim işleri Türklere göre daha iyi durumdaydı.²⁰ Öyle ki, 1923 Lozan Antlaşmasıyla Kıbrıs'ın Türkiye ile olan resmî bağları kopunca, İngiltere, Kıbrıslı Türklerin evkaf yönetimine de müdahale etmiş ve Türk-Müslüman yöneticiyi atamaya başlamıştır. Böylece, Kıbrıs Türk Cemaatinin dinî, hars ve içtimaî ihtiyaçlarını yürüten bu kurum, bir hükümet dairesi statüsüne sokulmuştur (BCA, 030.10.00/124.886.19/1). Ayrıca Lisenin başına bir İngiliz müdür getirilmiş ve milliyetçi öğretmenler görevden alınarak eğitim alanındaki tahribata devam edilmiştir.

Söz gazetesi eğitim alanında görülen bu uygulamalara tepkisini, şu sözlerle yöneltmiştir: *"Yarım asırdan beri maarifimizin Türkiye'den celb edilen müdür ve muallimler ile inkişâf ve terakkisi temin edildiği halde bu garip tayin ile, anavatanla olan maarif rabitalarımız da acaba kat' edilmek mi isteniyor?"* (M. Demiryürek 2010: 79).

Ayrıca hükümet, liseyi bitirerek Türkiye'de yüksek tahsil gören öğrencilerin bir daha geri dönmediğini bahane etmiş ve bu lisenin lüzumsuz bir kurum olduğunu öne sürmüştür. Ne var ki, liseyi bitiren Türklere Ada'da iş imkânı tanınmadığı gibi, eğitimini Türkiye'de tamamlayanlara da iş imkânı sağlanmamıştır (BCA, 30.10.00/124.887.3/3-4) Ada'daki ticaretin tümü Rumların elinde bulunmaktaydı. Öte yandan ticari kurumlarda, banka ve diğer iş yerlerinde, Türklerin iş bulması mümkün olmamıştır (BCA, 30.10.00/124.887.3/3-4).

Kıbrıs Türk toplumunun yenilikçi kesimi, Kıbrıs'taki Türk eğitim kurumları ve eğitim düzeniyle ilgili Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nden isteklerde bulunmuşlardı. Bu isteklerin başında, okullardaki müfredat programlarının Türkiye müfredatına uydurulması ve Türkiye'den ders kitaplarının getirilmesi ile birlikte, Türk okullarının İngiliz yöneticilerce değil Türk idareciler tarafından yönetilmesi gelmiştir (BCA, 30.10.00/124.886.14).

İşte bu dönemde, Kıbrıs Türkleri için umut kapısı Türkiye olmuştur. Türkiye'de öğrenimlerini sürdürmek isteyen Kıbrıslı Türk gençlerin sayısı artmıştır.²¹

---

²⁰ Mebus Necati Özkan, Ada Türklerinin şikâyetlerini tespit ederek Türkiye'ye sunmuştur. Buna göre, eğitim alanında; Rumların her geçen sene okulları çoğaldığı hâlde Türklerin okullarının sayısında düşüş olduğu gözlenmiştir. 1935'de 42, 1936'da 39 Türk okulu kapatılmıştır. Ayrıca, Rumların okullarına müdahale edilmediği halde, Türk okullarına müdahale edilmiştir. Rum okullarında eğitim aracı olan kitaplar Yunanistan'dan getirilerek okutulmakta iken, Türk Lisesi Müdürünün mahallî hükümetin denetiminde, millî duygular uyandırmayacak ders kitapları okutmakta olduğu da belirtilmiştir (BCA, 30.10.00/124.886.14/1).

²¹ 1933 yılında İstanbul Darülfünun'da eğitimini sürdüren, sadece, 65 Kıbrıslı öğrenci bulunmaktaydı. Bu Kıbrıslı Türk öğrenciler, 1933 yılı Mart ayında bir araya gelerek Türkiye'ye öğrenime başlayan Kıbrıslı gençlere yardım etmek ve gençlerin dayanışmalarını sağlamak amacıyla bir cemiyet kurma girişiminde dahi bulunmuşlardır (Altan 1997: 25).

İngiliz Hükûmeti'nin Türklere yönelik izlediği siyaset hakkında Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'ne 1937 senesinde Kıbrıs konsolosluğundan gönderilen bir raporda Türklere yapılanlara değinilmiştir. Bu raporda, (BCA, 30.10.00/124.887.3) Ada'da yaşayan Türklerin milliyetinin tanınmadığı ve millî kültürlerini yaşatacak kurumlardan mahrum edildikleri yer almıştır. Özellikle, Ada'daki Türk Cemaati, İngiliz Hükûmeti tarafından Türk değil, İslâm cemaati olarak tanınmıştır. İngilizler, İslâm'ı Türklerin millî hislerini öldürmek için bir araç olarak kullanmışlardır. Türk lisesinin müfredatının İslâm lisesine çevrilerek, Türkçe gazetelerin sansüre uğraması ve burada kullanılan kelimelerin İslâm'a tahvil edilmesi siyaseti izlenmiştir. Türklük aleyhindeki faaliyetler özellikle de eğitim sahasında görülmüştür (BCA, 30.10.00/124.887.3).

Öte yandan da yukarıda sayılan sebepler ve sıkıntılardan ötürü Ada halkı, Kıbrıs Türk basınında da ortaya konan örneklerde görüldüğü gibi, göçü çare olarak görmüştür. Kıbrıs Türk basını da Kıbrıs Türk kamuoyunu, bu konuda yönlendirmeyi gaye edinmiştir. Belirtilen kesin rakamlar olmakla birlikte, Ada'dan 1938'lere değin göçün sürdüğünü söylemek mümkündür.²²

1923'ten 1938'e kadarki dönemde Türkiye, Kıbrıs'ı ve Türk toplumunu yakından izlemiş; ancak bunu Türk-İngiliz ilişkilerinin genel seyrinde tutmaya gayret göstermiştir. Öte yandan Kıbrıs Türk toplumu, Türkiye'deki devrimlere karşı son derece olumlu bir yaklaşım sergilemiş ve Türk varlığını Ada'da devam ettirmeye çalışmıştır.

Sonuç

Sonuç olarak Türkiye, 1924 Lozan Antlaşması'yla İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak kararını kabul etmiştir. Ayrıca bu antlaşma ile Türkiye, Kıbrıs üzerindeki bütün hukukî haklarını kaybetmiştir. Ada, İngiltere'nin toprağı haline gelmiştir ve Lozan Antlaşması'na göre Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçtiğinin onaylanması üzerine, Ada'da yaşayan Türklerin hukukî açıdan statüsü de netlik kazanmıştır.

---

²² Mahallî idareden gördükleri tazyik ve iktisadî vaziyetin kötü olması Türklerin büyük bir kısmında göç isteğı uyandırmıştır. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kati surette Ada'dan göçmen kabul etmemesi sebebiyle göç pasaportu istekleri olumsuz neticelenmiş ve göçe dair başvurular kabul edilmemiştir. Buna rağmen 1936 yılında birçok Kıbrıs Türkü, kayıklarla göç belgesi olmadan Anadolu sahillerine çıkmışlardır. Bu durum da Ada'daki Türkler arasında göç isteğinin ne denli kuvvetli olduğunu göstermiştir. Kayıklarla gidenlerin geri iade edilmeleri göçe son vermiştir. Öte yandan, bir kısım Türk'ün göçü devam etmiştir. Ayrıca Kıbrıs Konsolosluğu'ndan Türkiye Hükûmeti'ne gönderilen raporda, eğitim için Türkiye'ye gidenlerin geri dönmeyerek Kıbrıs'la olan bağlarının kopacağı ve ilerleyen yıllarda Ada Türklerini oluşturan kesimin köylü ve esnaftan ibaret olacağı düşüncesi ifade edilmiştir (BCA, 30.10.00/124.887.3).

Yapılan çalışmanın önemi ise, 1923 Lozan Barış Antlaşması uyarınca ve siyasî, iktisadî, dinî kısıtlamalar sebebiyle Kıbrıs'tan Türkiye'ye meydana gelen Türk göçünün, Kıbrıs Türk basınına yansıyan haberlerde, nasıl değerlendirilmiş ve yorumlanmış ve ne tür tepkilerle karşılanmış olduğu konusundaki tespitlerimizin katkısız niteliklerinde aranmalıdır.

Türklerin Ada'dan göçü karşısında yaşanan gelişmeler hakkında görüş birliği içinde bulunmayan Kıbrıs Türk basınından *Hakikat* ve *Söz* yorumları ve tepkileri ile Ada'dan göç edilmesini savunurken, tersine, genellikle göç olayını bütün duyarlılığı ile izleyen *Birlik*, *Ses*, *Doğruyol* gazeteleri ise göçün karşısında bir tavır izlemişlerdir. Türk basınının bu göç olayı ile ilgili tutumundaki özellikleri belirlemek işi, denebilir ki bu araştırma ile yapılmıştır.

Kıbrıs Türk basınında göç haberleri arasında en çok yer tutmuş olan konu, Ada'dan göçün sebepleri olmuştur. Kıbrıs Türk basınının göçe karşı olan tavrının arkasında, Türkiye'ye göç etmemenin en önemli gerekçelerinden biri olarak, göç edilen Anadolu, zaten Kıbrıs Adası'nın bir parçasıydı ve bu sebeple de Anadolu'ya göç edilmesi gereksiz bir hareket olarak izah edilmiştir. Bir başka açıdan da halk, Ada'nın stratejik önemini göz önünde bulundurarak göç etmemeye duyarlı olmaya çağrılmıştır. Mevcut Yunan tehlikesi, Kıbrıs'ta önemli bir Türk varlığını gerekli kılmaktaydı ve bu yüzden de Türk nüfusun adada varlığını devam ettirmesinin gerekliliği değerlendirilmiştir. *Birlik*, *Ses*, *Doğruyol* gazetelerinin, bu ortak düşünceden hareketle göç edilmemesi konusunda direnmiş ve Türk kamuoyunun dikkatini çekmeye çabalamış oldukları anlaşılmıştır.

Birlik gazetesinin, göçün gerekçe ve sonuçlarına bireysel değil, devlet ve millet açısından baktığı bir tespitimizdir. *Birlik*, Kıbrıs'ın her daim Türkiye için önemine vurgu yaparak, Kıbrıs'ta güçlü bir Türk varlığının gerekliliğine siyasî açıdan dikkat çekmiş ve bu sebeple de göç karşıtı bir tutum izlemiştir. Esasen, Kıbrıs Türk basınının diğer gazeteleri de anavatanın önemini vurgulamakla birlikte, *Birlik*'e göre biraz daha bireyci bir tavır takındıkları dikkatimizi çeken bir başka noktayı oluşturmuştur.

Ada Türkleri için tek mücadele yolu çok çalışıp, eksiklikleri tamamlayarak Ada'da kalmaktan geçmekteydi. Bu konudaki önemli gözlemimiz de, başta *Birlik* gazetesi olmak üzere, Ada'dan göç edilmemesinin gerekliliğini temellendiren Kıbrıs Türk basınının bazı gazetelerinin yanı sıra göç etmeyi savunan *Söz* gazetesi de kendine muhalif düşünen *Birlik* ve *Ses* gazeteleri ile hemfikir tutumla, Ada'da kalanların siyasî; özellikle de iktisadî açıdan teşkilatlanarak varlıklarını sürdürmeleri için çeşitli seçenekler öne sürmüştür.

Ses gazetesi ise, Kıbrıs Türk köylüsünü zor iktisadî koşulların ezilmişliğinden kurtarmak için hangi önlemlerin alınabileceğine ilişkin seçenekler sunarak, Türklerin bu zorlukları yaşamalarında ticari hayata atılmamalarını ve ticari hayattan uzak durmalarını ana sebep olarak göstermesi de bir başka tespittir.

Kıbrıs basınının diğeri bir sesi olan *Söz* gazetesinin, Kıbrıs Türklerinin göçünü ilginç bir yaklaşımla ele aldığı görülmüştür. Gazetenin bir yandan göçmenlerin Türkiye'de yaşadıkları sıkıntıları somut örneklerle yansıttığı görülmüş ve gazete Türkiye Hükümeti'nin yetkililerinin de bu konudaki duyarlılığının sesi olmuş, diğeri yandan da Anadolu'ya göç etmenin sebeplerini haklı çıkarmaya çalışmıştır. Ayrıca, göçmenlerin Ada'dan göçlerinin nasıl yapılması gerektiğinden itibaren sevk, iskân vs. gibi konulara ilişkin görüşlerinde, bu yönde aşırı bir çabanın olduğu ortaya çıkar.

Göç eden Türklerden geriye Ada'da kalan Türklerin iktisadî, siyasî teşkilatlanmasına ilişkin yorumların Kıbrıs Türk basınının ortak vurgusu olması, incelememiz sırasında dikkatimizi çeken bir başka noktayı oluşturmuştur.

Kıbrıs Türk basınının hemen hemen tamamının, Kıbrıs'tan Türkiye'ye yapılan göçe ilişkin her çeşit haberler ile bunların değerlendirilişi karşısında, savdukları düşüncenin ilkeleri ve ruhuna uygun olarak yayında bulduklarını, okurlarını bu doğrultuda aydınlatma çabası içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Aynı zamanda Kıbrıs Türk basınının göçe dair verdiği haberler sayesinde, Ada'nın ve Türklerin içinde bulunduğu malî-iktisadî durum ile Ada Türklerinin geleceği konusundaki haberlere rastlanması gibi özellikler göz önünde tutulursa, söz konusu döneme ilişkin olarak, demografik, sosyal, ekonomik ve psikolojik çalışmalar bakımından ne denli önemli oldukları anlaşılır.

Kıbrıs Türk basınının tepkileri ve yorumları ile yerli Rum basınında hatta Türkiye basınında Kıbrıs Türklerinin göç meselesinin yorumlanış biçiminin karşılaştırılması ve dönemin büyük göç olayı mübadele ile benzerlikler ve farklılıkların belirlenmesi işi bir başka araştırmanın konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca Türkiye'nin bu göç olayına yönelik tutumuna ilişkin de genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Lozan görüşmelerinin devam ettiği sırada, henüz kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti, kapitülasyonlar ve dış borçlar gibi pek çok sorunla mücadele etmek zorunda kalmasına rağmen Kıbrıs Türklerini unutmamıştır. Lozan Antlaşması ile Türkiye, Kıbrıs'ı sınırlarına dâhil edememiş ise de Kıbrıs Türklerine sahip çıkmıştır. Lozan Antlaşması'nın 21. Maddesi ile Kıbrıs Türklerinin Türk vatandaşlığına geçerek Türkiye'ye iskânlarına imkân sağlanmıştır.

Türkiye, başlangıçta Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya göçünü teşvik etmiştir. Ayrıca, Kıbrıs Türklerinin Anadolu'ya göçüne destek olması için Kıbrıs'ta Türk konsoloslğu da açmıştır. Ancak, daha sonra Türkiye, göçü teşvik siyasetinden vazgeçerek Kıbrıs'ta Türk varlığının devamını sağlamak ve Kıbrıs Türklerinin Rumlar ile her alanda mücadelelerini kuvvetlendirmek amacıyla, Kıbrıs'tan Anadolu'ya yaşanan Türk göçüne sıcak bakmamıştır. İngiltere de başlangıçta Lozan Antlaşması ile Kıbrıs Türklerinden Türkiye Cumhuriyeti uyruğuna geçmiş olan ancak Türkiye'ye göç etmeyenlere

Ada'dan ayrılmaları yönünde çeşitli baskılar uygulamıştır. Daha sonra ise bu politikasından vazgeçerek Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etme girişimlerine karşı Kıbrıs Türklerinin Ada'da bir denge unsuru olarak kalmalarını sağlamak için, Kıbrıs'tan Anadolu'ya yaşanan Türk göçünü önlemeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.01, Yer No: 016.77.6.

BCA, Fon Kodu: 272.0.0.12, Yer No: 51.112.15.

BCA, Fon Kodu: 272.0.0.12, Yer No: 55.139.30.

BCA, Fon Kodu: 272.0.0.12, Yer No: 50.108.5.

BCA, Fon Kodu: 272.0.0.12, Yer No: 43.63.8.

BCA, Fon Kodu: 272.0.0.14, Yer No: 77.40.19.

BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 124. 887. 3.

BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 124. 887. 3/3.

BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 124. 887. 3/4.

BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 124.886.14/1.

BCA, Fon Kodu: 030.10.00, Yer No: 124.886.19/1.

Gazeteler

Birlik, 14 Ağustos 1926, No: 129, s. 1.

14 Ağustos 1926, No: 128, s. 2.

17 Ağustos 1926, No: 129, s. 1.

21 Ağustos 1926, No: 130, s. 1.

14 Ağustos 1925, No: 81, s. 1.

14 Ağustos 1926, No: 129, s. 2.

21 Ağustos 1926, No: 130, 2.

Doğru yol, 21 Haziran 1926, No: 310, s. 2.

24 Mayıs 1926, No: 306, s. 1.

Hakikat, 4 Ağustos 1923, No: 146, s. 1

6 Teşrîn-i Evvel 1923, No:154, s. 1.

18 Ağustos 1923, No: 148, s. 2.

29 Eylül 1924, No: 203, s. 1.

29 Eylül 1924, No: 203, s. 2.

25 Ağustos 1924, No:198, s. 2.

27 Temmuz 1925, No: 244, s. 3

3 Teşrîn-i sâni 1924, No: 208, s. 4.

- 8 Eylül 1923, No: 151, s. 1
24 Ağustos 1925, No: 248, s. 1.
11 Ağustos 1923, No: 147, s. 3.
29 Haziran 1925, No: 240, s. 1-4.
11 Mayıs 1925, No: 234, s. 4.
23 Teşrin-i sâni 1925, No: 257, s. 4.
23 Teşrin-i sâni 1925, No: 257, s. 5
24 Ağustos 1925, No: 248, s. 1.
27 Temmuz 1925, No: 244, s. 1.
19 Temmuz 1926, No: 284, s. 5.
7 Haziran 1926, No: 280, s. 1.
Ses, 29 Nisan 1935, No: 1, s. 1.
29 Nisan 1935, No: 1, s. 2.
24 Haziran 1935, No:2, s. 1-2.

- Söz*, 20.09.1921, s. 1.
20 Ekim 1923, No: 148, s. 1.
20 Şubat 1926, No: 228, s. 2.
15 Mayıs 1926, No: 239, s. 1.
31 Temmuz 1926, No: 249, s. 1
31 Temmuz 1926, No: 249, s. 1.
20 Şubat 1926, No: 228, s. 1.
7 Ağustos 1926, No: 247, s. 1
13 Şubat 1926, No: 227, s. 1.

Kitap ve Makaleler

- ALASYA Halil Fikret (1977b). *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
-----, (1988c). *Tarihte Kıbrıs*, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi.
-----, (1964a). "Kıbrıslı Türklerin Hürriyet Savaşı", *Türk Kültürü*, Temmuz, Yıl II, S. 21: 46.
ALTAN Mustafa Haşim (1997). *Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna yansımaları*, Ankara.
AN Ahmet "Kıbrıs Türk Toplumunda İlk Kulupler", <http://www.youblisher.com/p/4740-Ahmet-An-KIBRIS-TURK-TOPLUMUNDA-ILK-KULUPLER/ss.1-24> (Erişim 5 Şubat 2012).
ÇAKMAK Zafer (2008). *Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı: 36: 201-223.

- DEMİRÜREK Mehmet (2004c). "Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri ve Kıbrıs Türk Basını (1920-1940)", *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü: 135-182.
- , (2002a). "Belgeler ve Sözlü Tarih Çalışmaları Işığında Fetihden Günümüze Kıbrıs'ta Türk Varlığı", *Toplumsal Tarih*, Temmuz, Sayı 103: 46-49.
- , (2003b). "Lozan Sonrası Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç (1923-1926)", Temmuz, *Toplumsal Tarih*, 115: 90-93.
- DEMİRÜREK Meral (2010b). *Larnaka Mektubu*, İstanbul: Akademi Yayınları.
- , (2003a). "Türk İstiklâl Savaşı ve Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türkleri Üzerine Yansımaları", *Güzelyurt Tarih Buluşması Sempozyumu*, 3 Nisan 2003, Bildiriler Kitabı, Lefkoşa: 61-76.
- GAZİOĞLU Ahmet C. (2000). *Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2. Baskı, Lefkoşa.
- GÜREL Şükrü Sina (1984). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- İSMAİL Sabahattin vd. (1989). *Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KOCABAŞ Süleyman (1988). *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, İstanbul: Vatan Yayınları.
- Kıbrıs'ta Basın Olayı (1981). (1878-1981)*, Ankara.
- MERAY Seha L. (1972). *Lozan Barış Konferansı/Tutanaklar Belgeler*, II/1/1, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- MCHENRY James Allen (1981). *The Uneasy Partnership on Cyprus, 1919-1939: The Political and Diplomatic Interaction Between Great Britain, Turkey and The Turkish Cypriot Community*, Ph.D. Dissertation, University of Kansas.
- ÖKSÜZ Hikmet (1999). "Lozan'dan Sonra Kıbrıs Türklerinin Anavatana Göçleri", Temmuz, *Tarih ve Toplum*, 32/187: 35-38.
- ÖZORAN Beria Remzi (1973c). "Anadolu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Kıbrıs'ta Türk Basını", *VII. Türk Tarih Kongresi, 25-29 Eylül 1970 Kongreye Sunulan Bildiriler*, C.2, Ankara: 910-951.
- , (1965a). "Kıbrıs Türklerinden Esirgenen Haklar", *Türk Kültürü*, Haziran, Yıl III, S. 32: 575-577.
- , (1966b). "Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği-İngiliz 'Geçici' Devrinde", *Türk Kültürü*, Yıl IV, S. 41, Mart: 471-472.
- SOYSAL İsmail (2000). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ŞANLI Hasan (1967). *Kıbrıs 1878-1924*, Ankara.